

Posudek diplomové práce Anny Vykoukalové s názvem „Hranice odpadu: etnografie sběrného dvora“

Autorka se pomocí etnografie pustila do zkoumání sběrného dvora a nutno říct hned na začátku posudku, že práce se jí vydařila v klíčových aspektech posuzování kvality diplomové práce – tzn. po metodologické, žánrové i analytické/obsahové stránce.

Co se metodologie týče, autorka prokázala v praxi porozumění etnografickým postupům, které kladou velký důraz na zkoumání žité praxe prostřednictvím zúčastněného pozorování. V textu se objevuje řada „citací“ z terénního deníku, ve kterých autorka zachytila situace z pozorování – ať už zředěné popisy místa, dění, okolností, předmětů, ale i neformálních interakcí. Vykoukalová tím prokázala cit pro to, co je a není etnografickou informací. Tyto poznatky doplňuje informacemi z polo-strukturovaných i neformálních rozhovorů. Autorka rovněž dokáže umně a v celém těle textu propojovat koncepty z antropologické literatury, včetně hojně využívaných anglicky psaných textů, s tímto empirickým materiálem. Nejenže pracuje s antropologií odpadu, ale když je třeba, pomůže si i texty z antropologie urbanismu, rituálů, či jiných oblastí environmentální antropologie. Mimo to se ale nadržuje jen odborné literatury a pracuje naopak s velmi různorodou paletou zdrojů – od zákonů, přes materiály nevládních organizací či technických služeb, až po filmy, texty písní a beletrie. Tento způsob práce s diverzitou zdrojů podle mého funguje – autorka prokázala cit pro to nepracovat s různými zdroji stejně, ale naopak dokáže je podle toku a konstrukce textu vhodně používat. V neposlední řadě je v metodologii potřeba ocenit i pokročilou míru reflexivity s prvky auto-etnografie, která ovšem – jak se někdy v diplomkách děje – nesklouzává k přehnanému narcismu. Ano, reflexivní pasáže jsou možná dlouhé, ale podle mého stále v udržitelné míře, byť na její vrchní hranici. Ba co více, autorka si podle mého může takové delší pasáže dovolit, protože přichází i se zajímavými závěry ze samotné etnografie, čímž reflexivní postupy upozadňuje.

Vykoukalové se totiž daří nejen popis zředěný, ale i zhuštěný. Dochází k zajímavým závěrům, ve kterých zachycuje sběrný dvůr jako překladiště „*nejenom věcí, ale i vzpomínek, životních úseků a citových vazeb*“ (str. 48) – tzn. překladiště v tom smyslu, že lidé na sběrný dvůr nechodí jen věci vyhazovat, ale i hledat, brát si, případně vypůjčovat. Ba co více, Vykoukalová prací poodhaluje mnohovrstevnatý význam neformální recyklace – lidé na dvůr chodí pro věci z více důvodů: „*že je štve konzumní společnost, využívají je k uměleckým účelům či sběratelským vášním.*“ (str. 53) Autorka se tak dostává k zajímavým tématům jako muzejnictví zdola či kritika konzumu perspektivou opravářů ze „zastarávajících“ technických profesí. Tím poukazuje na mnohem zajímavější fenomény a širší souvislosti, než opakovanou redukci západních teorií postsocialismu, které aktivity typu zahradničení, kutilství či opravování vysvětlují coby pouhé pozůstatky společnosti nedostatku. Je velkou chybou vedoucího práce, že autorku neseznámil s prací českého environmentálního antropologa Petra Jehličky, který podobnou argumentaci rází ve svých textech. Ba co více, přínos práce autorky není jen na rovině odborné -antropologické, ale i na rovině praktické a aplikované – to když

se jí podařilo ukázat vzájemnou protichůdnost některých zákonných pilířů naší společnosti: konkrétně pak zákonu o odpadu a zejména principu odpadové hierarchie na jedné straně a institutu soukromého vlastnictví v souvislosti s odpadem coby majetkem na straně druhé. Autorka totiž dochází k závěru, že, aby se mohly naplňovat zásady odpadové hierarchie a lidé mohli recyklovat věci ze sběrných dvorů, musí porušovat pravidla: „*Díky porušování určitých pravidel se tak na sběrném dvoře naplňují principy odpadové hierarchie mnohem lépe.*“ (Str. 87)

Vykoukalové práce vyniká i po žánrové stránce – autorka umí psát: nejenže umí, jak již výše píše, propojovat koncepty s empirií, ale zároveň má práce etnografickou poetiku – je čtivá a místy dokonce přímo komunikuje se čtenáři, což podle mého funguje (viz např. str. 14: „*Mimochodem, všimli jste si, že pytle na odpadky nikdy nejsou průhledné?*“). V neposlední řadě diplomantka nepracuje jen s textem, ale využívá i jiné způsoby ztvárnění – mapky, plánky, fotky (filtrované z důvodu anonymizace prostředí) či ilustrace. Tyto prvky přitom neredukuje na přílohu po textu či pouhou ilustraci nějakého prvku, ale v některých případech z nich činí i hybatele dění v diplomové práci.

Kdybych měl zmínit nějaké nedostatky, pak se jedná pouze o drobnosti, do kterých řadím i určité, byť stále dle mého drobné množství překlepů. Jednak nerozumím tomu, proč autorka píše o multi-sited ethnography v angličtině a nepoužívá zavedený český termín vícemístná etnografie. Dále: v textu chybí vysvětlení, proč u některých informátorů autorka užívá pouze křestního jména (Marie), kdežto u jiných používá zdvořilé příjmení „pan XYZ“. V neposlední řadě považuji za nešťastnou práci s metaforou houbařů a lesa pro pochopení vztahu sběrného dvora a lidí, kterých na něj chodí hledat věci (kolem str. 45). Metafory v takových postupech bývají vždy ošemetné – v environmentální antropologii to platí zvláště, a to zejména po obratu k více-druhovému etnografii, kdy se mj. řeší i antropologie hub (od A. Tsing po L. Senfta). Metaforické přiblížení totiž platí jen do určité míry, zatímco v jiných např. biochemických či sociomateriálních procesech platit nemusí. Tím se dostávám i k mojí otázce pro autorku – mohla by u obhajoby zreflektovat výhody a limity užití metafory houbařů a lesa? Co jí taková metafora umožňuje přiblížit a co naopak zastírá u jí zkoumaného fenoménu?

Celkové hodnocení

Vykoukalová předkládá nadprůměrně kvalitní diplomovou práci, ke které jí gratuluji. Doporučuji ji k obhajobě a navrhuji hodnotit známkou výborně, 17-18bodů. Mimo to, autorce doporučuji přemýšlet, do jakého formátu práci přepracovat k opublikování – zda do odborného textu nebo/i do spíše eseje pro noviny.

V Praze 6. září 2022

Bob Kuřík